

דף שבועי

בס"ד

פרשת מצורע, תשפ"ד, מספר 1566

והיא שעמדה

יצחק קראוס

ולמד" שסמוך ל"והיא שעמדה"? "הלא זאת ידוע לנו בבירור, שבכמה דורות עמדו עלינו לכלותינו אלא שהקב"ה מצילנו, ומה יוסיף לנו אם נלמוד שגם לבן ביקש לעקור שם ישראל?"⁴ הנצי"ב מבאר ש"היא" זו האמירה הא-להית "כי גר יהיה זרעך". לאמור, רצונו של הקב"ה שעם ישראל יהיה בגלות כגרים ולא ישתקע וייטמע באומות. ובלשונו:

היינו שלא ישתקעו ח"ו מרוב צרות להיות ככל האומה שהוא בא בה. למען לא יסבלו עוד כ"כ. עוד זאת הוא גלוי דעת ה' שכך רצונו שנהיה גרים דוקא ולא נבקש בטוב לנו בין הגוים להשתוות להם ולהיות כתושבים.⁵

לדבריו, ההודאה והשמחה ב"והיא שעמדה" היא על הדרך הא-להית לשמר את עם ישראל בגלותו, ובאופן פרדוקסלי אנו מודים על הצרות שפקדו את עם ישראל לאורך הדורות. דבריו של הנצי"ב תואמים את דברי רבי מאיר שמחה מדווינסק בפירושו "משך חכמה" לפסוקי הנחמה שבסוף התוכחות בפרשת בחקותי: "וְאֵף גַּם זֹאת בְּהִיּוֹתֶם בְּאֶרֶץ אֲבוֹתֵיכֶם לֹא מֵאֲסִתִּים וְלֹא גְעֻלֹתִים לְכַלְתֶּם לְהַפֵּר בְּרִיתִי אִתְּם כִּי אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם" (וי' כו:מד). מהי דרכו של הקב"ה בהנהגת עם ישראל בגולה, בלי להפר את הברית? רבי מאיר שמחה אומר שיש חוקיות בנדודי העם היהודי בגולה:

הנה דרך ההשגחה כי ינוחו משך שנים קרוב למאה או מאתיים. ואחר זה יקום רוח סערה, ויפוך המון גליו, וכלה יבלה יהרוס ישטוף לא יחמול, עד כי נפזרים בגויים, ירוצו יברחו למקום רחוק, ושם יתאחדו, יהיו לגוי, יוגדל תורתם, חכמתם יעשו חיל, עד כי ישכח היותו גר בארץ נכריה, יחשוב כי זה מקום מחצבתו, בל יצפה לישועת ה'... שם יבא רוח סערה עוד יותר חזק, יזכיר אותו בקול סואן ברעש – יהודי אתה ומי שמך לאיש, לך אל ארץ אשר לא

אחד מרגעי השיא של ליל הסדר הוא הקטע "והיא שעמדה". שתי סיבות לכך: א. העוצמה שבמילים המתמצות את ההיסטוריה היהודית השזורה בסבל ובפדות מהסבל. ב. הלחנים הייחודיים שחוברו לקטע הזה בשל משמעותו הרבה.¹

קודם לדיון בפסקה זו יש לציין, ש"והיא שעמדה" אינה שיר או פיוט; פסקה זו היא חלק אינטגרלי מן ההגדה. המחבר הוא מי שנהוג לכנותו "בעל ההגדה", או מסדרי ההגדה מתקופת התנאים.² המילים: "שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו" (שהושטמו מהלחן של יונתן רזאל), מעמידות קושי; מדוע בלילה חגיגי זה שבו אנו חוגגים את חרותנו, יש לציין את היות עם ישראל נתון למשיסה, וזאת בלשון הווה "עומדים עלינו"? מענה לשאלה זו יש למצוא בפרשנות ההגדה לביטוי "והיא שעמדה".

אינטואיטיבית, המילה "והיא" קשורה לפסקה הקודמת: "ברוך שומר הבטחתו לישראל". ואכן בדרך זו מבאר רבי דוד אבודרהם:

והיא שעמדה לאבותינו ולנו, כלומר אותה הבטחה של בין הבתרים עמדה לאבותינו ולנו ויצאו הם ממצרים וכאלו יצאנו אנחנו. שלא אחד בלבד עמד עלינו וכו' והקב"ה מצילנו מידם כדי להראות השגחתו בישראל מקים להם בכל דור אויבים ומציל אותם מידם.³

הנימוק של האבודרהם לצרות הרודפות את עם ישראל "כדי להראות השגחתו בישראל", מעורר תמיהה, וכי אין לו יתברך דרך אחרת להראות את השגחתו בעולם?

הנצי"ב מוולוז'ין מקשה על הפירוש הנ"ל: ההבטחה בברית בין הבתרים הייתה לדור מצרים בלבד, והם הדור שיצאו ברכוש גדול, ואין מדובר על כל הדורות?! ועוד הוא שואל מה הרבותא ב"צא

* הרב פרופ' יצחק קראוס, המכון הגבוה לתורה והמדרשה, אוניברסיטת בר-אילן.

1 על הלחנים השונים, ראו: יפעת גלבר, מוסף שבת, מקור ראשון, י"ד ניסן תשע"ה.

2 על נושא זה ראו ד. הנשקה, המציין שהמקור ל"והיא שעמדה" הוא בהגדת ארץ ישראל. מה נשתנה – ליל הפסח בתלמודם של חכמים, ירושלים 2016, עמ' 509.

3 פירוש התפילות והברכות – אבודרהם השלם, עמ' רכו. רבי דוד אבודרהם, סיביליה ספרד, המאה ה"ד.

4 העמק דבר, בר' טו:יד.

5 שם, שם. הנצי"ב כתב דברים אלו בייחס לאמנציפציה שהייתה בזמנו. נושא זה היה רלוונטי מאוד בתקופתו, ולכן הוא מצוי פעמים רבות בכתביו, ראו: העמק דבר, בר' טו: יג; שמ' יג:יז; דב' לב:יב; שה"ש, א:ו; שו"ת משיב דבר, ח"א, סימן מד.

מתאר את ליל הסדר של שנת תש"ה במחנה הריכוז מאוטהאוזן:

'והיא שעמדה' וכו' קיבל באותו ליל סדר משמעות חיה ממש. חשנו בבשרנו 'שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותנו', פשוטו כמשמעו. עם זאת, קיוונו שיתקיים בנו גם סיומו: 'והקב"ה מצילנו מידם'.¹⁰

הרב מספר, שבסוף הסדר הם שרו את "לשנה הבאה בירושלים", ומוסיף:

לא אטעה אם אומר שירושלים הייתה נראית בעינינו במרחק של שנות אור. המחשבה שבשנה הבאה נהיה בירושלים הייתה כחלום שאין לו שום אחיזה במציאות, ובכל זאת אמרנו וגם קוונו. הפנינו את לבותינו כלפי שמים ובאותן מילים באה לידי ביטוי המשאלה – אבינו שבשמים, רחם עלינו ותוציא אותנו מהתופת הזאת. הרי אבינו אתה, ולכן אנחנו מרשים לעצמנו להתחנן לפניך, תזכה אותנו שבשנה הבאה נהיה בירושלים. ואנו מבקשים דווקא ירושלים, כי זאת עירך אשר בחרת להשכין שכינתך בתוכה ועל ידי זה גם להשכין שכינתך בתוכנו. זכור נא שלמרות שאנחנו בתוך השאול הזה ששמו מאוטהאוזן, איננו שוכחים אותך וגם את ירושלים אנו זוכרים. לכן, ריבוננו של עולם, תזכור גם אתה – לשנה הבאה בירושלים.

ומסיים הרב אדלר:

האמנו באמונה שלמה ש'הכול יכול' יכול לעשות הכול, ולכן הוא יכול להיענות גם לתפילתנו זו. ואמנם הוא נענה. בשנה הבאה ישבתי עם אחי מתתיהו ז"ל בליל הסדר בירושלים.¹¹

ויהי רצון שברכת הגאולה שנברך השנה, תבטא את שיבת החטופים, וגאולת עם ישראל מאויביו.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע

בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

ידעת, ככה יחליף מצב הישראלי וקיומו בעמים, כאשר עין המשכיל יראה בספר דברי הימים.⁶

כלומר, דרך ההשגחה לשמר את עם ישראל לבל יתבולל היא ע"י שינועו ממקום למקום עקב הצרות, וכך הוא לא יוכל להשתקע ולהיטמע בין האומות.

על פי ביאורו של הנצי"ב מובן גם ההמשך שבדברי ההגדה: "צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו. שפרעה לא גזר אלא על הזכרים, ולבן ביקש לעקור את הכול". לכאורה היכן מצינו שביקש לבן לעקור את הכול? כך הנצי"ב שואל במסה שכתב על האנטישמיות "שאר ישראל".

והוא משיב, שמטרת לבן הייתה לעקור את האמונה שפיעמה ביעקב ובבניו: "דרבותינו (מסדרי ההגדה, י"ק) ז"ל הבינו שלבן רצה לעקור את האמונה ועבודת ה' שלא תהא היהדות בעולם".⁷ הדרך לעקור את האמונה היא על ידי התבוללותם של היהודים בקרב העמים, כפי שרצה לבן לעשות.

הרב סיני אדלר זצ"ל, אוד מוצל מהשוואה, מתייחס לשאלה שהוצגה לעיל, האם בעת ההתעלות של ליל הסדר יש להזכיר שאנו עם נרדף? ותשובתו מקבלת משמעות מיוחדת בשנה זו:

דווקא בשעה הגדולה הזאת אנחנו עלולים לשכוח את העולם שבו אנו חיים ולהשלות את עצמנו שהכול מתנהל בשלום ובשלווה ושום סכנה אינה אורבת לנו. דווקא בשעה כזאת אנחנו חייבים לזכור ולא לשכוח את העובדות לאמיתן אסור להסיח את הדעת מהסכנה הזאת אפילו לרגע קט כי בנפשנו הדבר.⁸

הרב סיני ממשיך:

המסקנה המעשית הנלמדת ממאמר זה מחייבת אותנו להיות ערים למה שמתרחש מסביבנו ולהתבונן בעיניים פקוחות ומפוקחות בכל מצב שבו אנו נמצאים. בכל מצב ובכל זמן אנו מצויים בהתבוננות זו מכיוון שהוזהרנו בתורה לשמור על נפשותינו כל אחד כפרט וכולנו יחד ככלל. יותר מכול עלינו להישמר מפני כל צר ואויב עלינו לדעת שאנו חיים בתוך ים של שנאה ואסור לנו להסיח את דעתנו מזה אפילו לרגע אחד.⁹

בחסידות גור רווחת פרשנות חסידית ל"והיא שעמדה" שיש לה רלוונטיות בשנה זו, שנת תשפ"ד. מובא בשם בעל ה"שפת אמת" מגור, הדורש את האמירה בדרך חסידית: "שלא אחד – בלבד", דבר אחד בלבד העומד לכלותנו הוא שאנו "לא אחד", שאין אנו מאוחדים, ולכן עומדים עלינו לכלותנו.

ב"והיא שעמדה" אנו מצהירים שעל אף הצרות הקב"ה מציל אותנו. בימים אלו מידת הדין מתוחה על עם ישראל ואנו תקוה שהקב"ה יציל ויושיע אותנו במהרה. ביטוי לאמונה מצוי בסיפורו של הרב סיני אדלר זצ"ל. בספרו "לעולם אודך" הרב סיני

6 משך חכמה, שם.

7 "שאר ישראל – על דבר השנאה אשר עוררו שונאי בני שם (אנטיסמיטיזם)", **דרשות הנצי"ב**, הוצאת ישיבת באר יעקב תשנ"ג, עמ' קנז.

8 **שבטך ומשענתך – הרהורים ומחשבות אחרי השואה**, גנזך קידוש השם, בני ברק, עמ' 50.

9 שם, עמ' 51.

10 הרב סיני אדלר, **לעולם אודך**, ירושלים תשע"ג, עמ' נז. 11 שם, עמ' נח. מתתיהו אדלר ז"ל, אחיו של הרב סיני, היה מנכ"ל אוניברסיטת בר אילן שנים רבות.